

גליון נושא:

בס"ד, יום ג' פרשת תרומה, ב' אדר תשע"ז.
מסכת ב"ב דף קכה:

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'פי שנים בחשבון בנק'

פנינים

ומתנות לאביונים

קופות הצדקה הגדולות משקיעות מאמצים רבים לקיים מצות מתנות לאביונים בהידור במזומן בפועל ממש בו ביום, באמצעות צי שלוחים מיוחד לביצוע הגביה מהרבנים, והנתינה לאביונים.

יש שהציעו רעיון פשוט לפתור את המבוכה, (י.ב.ר.) להעביר בפועל בחשבון הבנק בו ביום, ולצורך כך יפתחו קופות הצדקה חשבונות בכל הבנקים, כך ישתקף העברה באופן מידי.

יש לדון האם אכן אפשר לקיים מצות מתנות לאביונים על ידי הפקדה בחשבון בנק, ולכאורה תלוי במחלוקת שהובא בפנים, שאם דינו כפיקדון מחמת שיכול למשכו בכל רגע, שפיר יש כאן שם נתינה לאביון. אבל אם נחשב כהלוואה אין לו דין נתינה, שרק הלווה לבנק לזכות הלקוח המסוים, אך בפועל לא נתן לו כלום (ד.ד.).

חשוב להדגיש שכל הנדון הוא רק לדעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני שבת ג' עמוד רל) שמתנות לאביונים צריך לתת במזומן בפועל ממש לידי העני, שעיקר המצוה שיוכל להוציאם לצורך סעודת ושמחת פורים. ורק בשעת הדחק מספיק זיכוי, ויודיעו לו כמה קיבל כדי שיוכל להוציא כנגדו.

אבל לדעת הגר"ר יעקב ישעיה בלוי זצ"ל ועוד הרבה פוסקים מספיק קנין וזיכוי לעני, ואין חיוב לתת בפועל ממש. אכן באופן שקופת הצדקה מבטיחה לתורמים, שינתן במזומן בפועל ממש בו ביום, לכו"ע צריך לתת בפועל כי אסור לגנוב דעת הבריות.

עוד יש לדון באדם שתורם בכרטיס אשראי האם חשיב נתינה. יש שרצו לומר שבכרטיס 'דיירקט' נחשב נתינה, מאידך יש שהשיבו שאינו מועיל, כי אינו משתקף בחשבון המזוכה אלא כעבור זמן, וכעת עדיין לא נתן כלום.

ואכן וועד הרבנים לוויים סכום ענק מגמ"ח אהבת חסד - קופרמן נגד הסכום שנכנס באשראי, גם קופת העיר בני ברק מעמידה מזומן כנגד האשראי. ❖

בכור נוטל 'פי שנים' רק 'ב'מוחזק'

מסקנת הגמ' (ב"ב דף קכה:) אמר רב פפא הלכתא; אין הבעל נוטל ב'ראוי' כב'מוחזק', ואין הבכור נוטל ב'ראוי' כב'מוחזק', ואין הבכור נוטל 'פי שנים' במלוה, בין שגבו קרקע בין שגבו מעות.

וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סימן רע"ז סעיפים א' ג') שבכור נוטל 'פי שנים' רק ב'מוחזק', שכבר באו ליד האב בחייו והיו ברשותו, וגם פקדון דינו כ'מוחזק' עבור בעליו ברשות השומר שהוא כרשות הבעלים, ובכך הפיקדון "זמין" לבעליו. אך ב'ראוי', נכסים שעתידיים לבוא לאחר מיתת האב, אין הבכור נוטל 'פי שנים'.

גם ל'הלוואה' יש דין של 'ראוי', ואם הלווה האב את מעותיו לאחרים, והפירעון הגיע לאחר מיתת האב, אין הבכור נוטל מפירעון זה 'פי שנים' אלא שוה בשוה עם אחיו.

1. סוגי הכספים בזמננו

יש לדון בכל סוגי הכספים המצויים בזמננו, האם דינם כ'מוחזק' או כ'ראוי', ונפק"מ האם הבכור יורש בהם 'פי שנים'. והאם הבעל יורש בהם את אשתו, שהרי בעל יורש את אשתו רק ב'מוחזק' ולא ב'ראוי'.

כסף הנהוג בכל דור, ודאי נחשב 'מוחזק', כמבואר בדברי הגרע"א (סימן רעח סעיף ז'), בשם ספר עטרת צבי (סימן רעח), בשם שו"ת הריבות (סימן

חקירה נפלאה...

שאלה: חקירה מעניינת מעלה הג"ר זאב ברלין שליט"א ראש ישיבת גאון יעקב בני ברק (עיון הפרשה קובץ מז עמוד נו אות יט), אדם מת והוריש לבניו את כל נכסיו, מה הדין כאשר המת קם לתחיית המתים, האם יוכל להוציא את הירושה שזכו בה היורשים או לא?

עוד יש לחקור בדין 'משמוש בקבר', כאשר המת הגורם למשמוש יקום לתחיה, האם יזכה בנכסים ויפקיע את הזכות מיורשו, או דלמא 'קם דינא' ומאחר שבשעת הורשה עבר ליורש, אין לו כח להפקיע ממנו?

תשובה: על שאלה זו עמד הג"ר אלחנן וסרמן זצ"ל (קובץ שיעורים חלק ב' סימן יב) וכתב בזה הלשון; ובודאי שאם המת יקום לתחיה יקח את נכסיו בכל מקום שימצאם! מוסיף על כך ר' אלחנן הסבר מרתק (קובץ שיעורים חלק ב' סימן יא), כל מה שנכסי המת עוברים בירושה, זה רק כאשר אין למת צורך בהם, אבל אם יש למת צורך בנכסים, מוציאים מן היורשים לצרכי המת, כגון זרק חץ בחייו והזיק לאחר מיתה, יתחייבו היורשים בתשלומים. - הרחבת הדברים בזה בעז"ה בגליון 103. ❖

(עח), לענין 'באנקטין' (שטרי כסף) היוצא במדינה דינו כ'מוחזק' ולא 'ראוי' מכיון שכל המסחר מבוסס עליהם, הרי זה כטיבעא.

2. שלוש דעות בעיסקא

מחלוקת: לענין 'עיסקא', כתב הפתחי תשובה (סימן רע"ח סק"ד) שנחלקו הפוסקים האם הבכור נוטל בהם 'פי שנים', שהרי מחציתה 'מלוה' ומחציתה 'פקדון'. שיטה ראשונה; לדעת שו"ת פני יהושע (ח"ב סימן קד), והחיד"א בשו"ת חיים שאל (חלק א' סימן ע"ד ענף ח') הדין הוא כפשטות הדברים, שהבכור נוטל פי שניים בחלק הפקדון בלבד, רק מחצית זו נחשבת כ'מוחזק' ולא כ'ראוי', אבל המחצית השניה 'מלוה' היא ונחשבת כ'ראוי'.

שיטה שנייה; לדעת שו"ת מהר"ם שיק (סימן קמה), ערך לחם (ח"מ רעח ז), שו"ת גינת ורדים (שם), שו"ת שבות יעקב (ח"א סימן קמב), ועוד, הבכור נוטל 'פי שנים' בכל סכום העיסקא גם ממחצית ה'מלוה'. כיון שמתנאי העיסקא שלא יוכל המתעסק להוציא אף לא את המחצית מלוה אלא לעיסקא, הרי שמעות אלו אינן כהלוואה רגילה שניתנה להוצאה, שאפילו חלק ההלוואה משועבד לעסקא.

שיטה שלישית; לדעת שו"ת דברי ריבות (סימן עח), ונתיבות המשפט (רעח ד), אין הבכור נוטל פי שניים אף לא במחצית הפקדון, מאחר והמתעסק/הלוה מוציא מעות אלו ומשלם אחרים תחתיהן, ממילא אין זה 'פקדון' אלא 'מלוה'.

3. הפקדה בבנק

חקירה: רוב האנשים בעולם מנהלים חשבון בנק, ולאחר מיתתם משאירים ליורשיהם כספים המופקדים בחשבונות בנק. ויש לדון מה מעמדו של כסף בחשבון בנק ביחס לירושת הבכור האם דינו כ'מוחזק' או כ'ראוי'?

'ראוי'! הכרעת רוב הפוסקים - שאילת יעב"ץ (חלק ב' סימן ל"א), גינת ורדים (אבן העזר חלק ד' סימן י"ט) הביאם החיד"א בשו"ת חיים שאל (חלק א' סימן ע"ד ענף ח') [ועיין שם בשו"ת חיים שאל מה שכתב לחלק בשם ספר שתי הלחם (חאגיז סימן מ"ה) ובדומה לזה כתב בתשובות והנהגות (חלק א' סימן תתנ"ב)], אגרות משה (אבן העזר, חלק א' סימן ק"ד), שבט הלוי (חלק ד', סימן רט"ו) פתחי חושן (ירושל, פרק ב' סעיף ל"ו) שכסף המופקד בחשבון בנק נחשב "ראוי" ולא "מוחזק", ולכן אין הבכור נוטל בו 'פי שנים'. הסיבה לכך היא שכסף שמופקד בבנק אינו שמור כמו "פיקדון" על-ידי הבנק, אלא הבנק משקיע את הכסף, על-מנת לשלם את הכסף למפקיד כשיבקשו, ומטעם זה הבנק משלם למפקיד 'ריבית זכות' (אחוזי רווח יחסיים), נמצא אפוא שמדובר בהלוואה ולא בפיקדון. אף שבלשון בני אדם מורגל הנוסח 'פלוני הפקיד את מעותיו בבנק', אין בכך להפכו ל'פקדון' מאחר שכל מהות ההפקדה כ'הלוואה'.

4. ההבדל בין הלוואה לפקדון

אינו בידו: ואף שהלקוח יכול בכל רגע נתון למשוך את כספו מהחשבון עדיין הכסף מחוסר גביה, והרבה פעמים כסף 'נתקע' בחשבון בשל קשיים בירוקרטיים, ומה שיש דרך יעילה ומהירה למשיכת כסף מהבנק, אינו מפקיע תורת הלוואה מכאן. אמנם מדובר בהלוואה בטוחה מאוד, אך כבר היו בנקים ענקיים שקרסו ביום בהיר והלקוחות איבדו את כל כספם, בכספומט יש הגבלת סכום משיכה ליום, גם במשיכה באמצעות פקיד - הבנק לא יסכים לשחרר ללקוח סכום ענק של מאות אלפי ₪ בבת אחת. ולכן אין הבדל בין חשבון עו"ש לפק"מ ובכל מקרה המפקיד אינו מקבל את אותו כסף שהכניס לבנק, והבנק משלם עליו ריבית ודינו כהלוואה (אכן אם שוכר כספת בבנק ומפקיד שם את כספו, הרי זה כשכירות מקום, ודינו כפקדון דהוי מוחזק).

'מוחזק'! יש לציין, למה שכתב בתבואות שמש (שו"ת חו"מ סימן א), וכן דעת הג"ר אשר זעליג וויס שליט"א (מנחת אשר שו"ת חלק א' סימן קט), והג"ר ברוך שרגא שליט"א (קובץ שערי צדק חלק ז' עמוד 112), חשבון בנק בזמננו דינו כ'מוחזק' שאינו מחוסר גביה, כי קל מאוד ללקוח לפרוע את החוב, ולמשוך בכל רגע נתון את הכסף המופקד בחשבון הבנק, ובעידן התפתחות הטכנולוגיה הכסף עומד תמיד לרשות בעל החשבון באמצעים מגוונים ומתקדמים (צ"ק, כספומט, פקיד, העברה, ועוד), ובכל רגע נתון יכול לזכות את חשבוננו של כל אדם על פני כדור הארץ, כאשר אם שניהם באותו בנק, או ב'העברת זהב' לכל בנק משתקף בחשבון המזוכה באופן מידי. ואינו דומה להלוואה רגילה שמחוסר גביה ונחשב 'ראוי'.

יתרה מזאת, חשבונות בנק נחשבים כהפקדה בטוחה, ואינם דומים להלוואה רגילה שיש בה סיכון של אי-פירעון. ועוד דלא גרע ממכירי כהונה שמפורש בגמ' (ב"ב קכג:) שנחשבים כ'מוחזק' (צ.ר.). ודומה למלוה שיש עליו משכון שחשיב 'מוחזק', וגם בבנק 'מוחזק' בכסף.

מלכות: ומצינו בגמ' (ב"ב דף נג.) לגבי טסקא שהחוב למלך נחשב כגבוי ובעל הקרקע שיש עליו חוב הוא בגדר 'ראוי' ולא 'מוחזק', והפקדה בבנק הוא להיפך שהוא כגבוי בידי הלקוח. ואולי יש לחלק בין מלך שבכל מצב יגבה, לבנק שכל דבר קטן יכול לעכב את הגביה כגון הוצאה לפועל או עיקול על החשבון וכדומה (א.א.).

5. היתר עיסקא בבנק

כעיסקא: כספים המופקדים בבנקים בבעלות יהודית, ובפרט בנקים בישראל, נוהגים לערוך "היתר עסקא" בין לקוחות הבנק לבין הבנק, באופן שגם כספים המופקדים בחשבונות בנק רגילים מוגדרים כעיסקא. לאור זאת, כתב בספר דרכי חושן, (ח"ב, עמ' קפד) שלכספים בבנק יהודי יש דין של עסקא רגילה, באופן שלפחות חלק מתוך הכספים יהיה "מוחזק" לפי הדעות הנ"ל.

אינו כעיסקא: מאידך, לדעת הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי ח"ד, סימן רטו) והג"ר יעקב ישעיה בלוי זצ"ל (פתחי חושן ירושה פרק ב, סעיף סו) אין הבכור נוטל חלק כפול גם בכספים המופקדים בבנקים בבעלות יהודית. כי כספים המופקדים בבנק אינם מיועדים לשום יוזמה עסקית כזו או אחרת, אלא הבנק עושה בכספים כשלו. ולכן גם לדעת הפוסקים (שהובא לעיל) שכל כספי עיסקא או חציה נחשבים 'מוחזק', הפקדה בבנק החתום על היתר עיסקא כדין, גרוע יותר, ודינה כ'ראוי' ולא כ'מוחזק' לגבי ירושת הבכור, שכן הבנק רשאי להוציא את המעות כראות עיניו כמו הלוואה.

6. הכרעת בעל ה'פתחי חושן'

הג"ר יעקב ישעיה בלוי זצ"ל (פתחי חושן ירושה פרק ב' סעיף לו) דן על כל סוגי הממון המצויים בזמננו האם דינם כהלוואה או כפקדון, ונציין את דעתו בקצרה; צ"ק – מחלוקת ומכריע דהוי ראוי. הפקדה בגמ"ח – 'ראוי'. שט"ח שחלקוהו לפי ערכו עכשיו - לדעת החת"ס חשיב 'מוחזק'. כסף של עיסקא – מחלוקת. כסף של היתר עיסקא – מחלוקת. הפקדה בבנק בחשבון עו"ש – 'ראוי'. הפקדה בבנק בפק"מ – 'ראוי'. מניה בנקאית - 'ראוי'. מניה של חברה – מחלוקת, ולדינא צ"ע. אג"ח ממשלתי – מחלוקת. אג"ח קונצרני - 'מוחזק'. כרטיס הגרלה – 'ראוי'.

הערות מבני החבורה

שמיטת כספים

מצות השמטת כספים נאמר רק בהלוואה, ולא בפקדון. וכתב הרי"ב"ז (ח"ד סימן ריד) שעיסקא אינה נשמטת בשביעית. ויש לדון בכסף שהופקד בחשבון עו"ש בבנק בבעלות ישראל, האם דינו כפקדון ואין השביעית משמטתו, או דינו כהלוואה ושביעית משמטתו, עד שיעשה עליו פרוזבול.

לדעת הג"ר משה נחום שפירא זצ"ל (בתשובה בסוף ספרו 'משנה כסף' מילואים עמוד 5) אין צריך לעשות פרוזבול על חשבון בנק, כיון שהבנק סגור במוצאי שמיטה הרי זה כאילו קבעו ביניהם שזמן הפירעון יחול לאחר שנת השבע שאינו משמט.

מאיךד כותב הג"ר שמואל אליעזר שטרן שליט"א ('שמיטת כספים כהלכתה' פרק י' סעיף ד'), ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאינו נחשב שלא הגיע זמנו שאין העיכוב מצד זכות הלוה, אלא כתנאי בעלמא שלא יתבענו. ולכן צריך לעשות פרוזבול על מעות המופקדות בחשבון בנק. ועיין מה שכתב בזה בשו"ת יביע אומר. ❖

סיכום הגיליון:

7. דינים העולים

בכור נוטל 'פי שנים' רק ב'מוחזק' ולא ב'ראוי', בעל יורש את אשתו רק ב'מוחזק' ולא ב'ראוי'. בעיסקא; נחלקו הפוסקים האם דינו כ'מוחזק' או כ'ראוי', יש אומרים שהכל כפקדון ויש 'פי שנים'. יש אומרים שהכל כהלוואה ואין 'פי שנים'. ויש מחלקים בין חצי מלוה שאין 'פי שנים', לחצי פקדון שיש 'פי שנים'.

מעות המופקדות בבנק בחשבון עו"ש; הכרעת רוב הפוסקים שדינם כ'הלוואה'. מחמת כן: א) אין הבכור יורש בהן פי שניים. ב) יש לערוך על מעות המופקדות בבנק של ישראל 'פרוזבול'. ויש שכתבו לחדש דנחשב 'מוחזק', מחמת שבכל רגע יכול למשוך את ההפקדה מהבנק, ואינו מחוסר גביה.

יש אומרים שעצם ההפקדה בבנק נחשב כאילו דחה את זמן הפרעון שאין שביעית משמטתו, ויש חולקים.

מתנות לאביונים מעיקר הדין מועיל גם על ידי זיכוי. יש מהדרים לתת במזומן בפועל ממש בו ביום. ויש לדון האם הפקדה בבנק נחשב כאילו נתן במזומן או לא. ❖

עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

חייב איניש לבסומי בפוריא – ענינא דיומא

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

לעילוי נשמת

הרב החפיד

רבי יעקב

מתתיהו בן

רבי שמואל

דוד זצ"ל,

ת.נ.צ.ב.ה.

ברכת 'מזל טוב'

לאברך המופלג

הרב צבי דיסין

שליט"א

לרגל הולדת

הבת בשעטו"מ

